

Πώς διαβάζουμε ιστορικά βιβλία και άρθρα

Όταν διαβάζουμε ένα ιστορικό κείμενο μπορούμε να έχουμε στο νου μας τις εξής ενδεικτικές ερωτήσεις:

Ποιός είναι η δηλωμένος σκοπός του άρθρου ή βιβλίου;

Τι θέλει να αποδείξει ο συγγραφέας; Ποιο είναι το κεντρικό του επιχείρημα;

Τι καινούργιο μας λέει σε σχέση με όσα ήδη γνωρίζουμε;

Ποιά είναι η δομή του κειμένου (τα μέρη);

Η δομή αυτή είναι αποτελεσματική; (Μήπως λείπουν επιχειρήματα, εξηγήσεις; Υπάρχουν κομμάτια που είναι περιττά;)

Ο συγγραφέας βασίζεται σε δική του έρευνα ή σε έρευνα άλλων;

Τι είδους πηγές χρησιμοποιεί;

Εξηγεί επαρκώς με ποιό τρόπο συγκέντρωσε και χρησιμοποίησε το υλικό του;

Με ποιό τρόπο χρησιμοποίησε τις πηγές του; Είναι επαρκής και αποτελεσματική η χρήση των πηγών; Γιατί είναι ή δεν είναι αποτελεσματική;

Ποιές πηγές χρησιμοποίησε; Με ποιό τρόπο (π.χ. τις συμπληρώνει, ή δίνει μια τελείως διαφορετική εικόνα;)

Το δημοσίευμα επιτυχαίνει το σκοπό του και σε ποιο βαθμό; Πώς εντάσσεται στις γενικότερες θεωρητικές συζητήσεις;

Με ποιό τρόπο η χρήση του συγκεκριμένου υλικού συνέβαλε στο ερευνώμενο θέμα; Σε ποιό βαθμό καλύπτει κενά στην υπάρχουσα βιβλιογραφία; Συνομιλεί ο συγγραφέας με τους συναδέλφους του, παλαιότερους ή σύγχρονους που έχουν γράψει σχετικά με το θέμα αυτό; Πόσο χρησιμοποιεί τη διεθνή βιβλιογραφία εντάσσοντας το θέμα του σε ένα συγκριτικό πλαίσιο;

Οι ερωτήσεις αυτές είναι απλώς οδηγός. Μπορείτε να τις χρησιμοποιήσετε όλες ή ορισμένες. Για μια σύντομη παρουσίαση μπορείτε, για παράδειγμα, να ξεκινήσετε με τις πρώτες δύο ερωτήσεις, στη συνέχεια να δώσετε μια περίληψη του κειμένου (τα κεντρικά ζητήματα συν μερικά παραδείγματα) και να τελειώσετε με μερικές σκέψεις που εμπνέονται από τις τελευταίες ερωτήσεις.

(Βασισμένο στη σχετική ενότητα του Αντώνη Λιάκου από την
Εισαγωγή στις ιστορικές σπουδές).

ΑΠΛΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗΣ

Η τέχνη του γραψίματος και η τέχνη του διαβάσματος είναι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Όσο περισσότερο και καλύτερα διαβάζουμε, τόσο ευκολότερα γράφουμε. Για να διαβάσουμε καλά πρέπει να γράψουμε- να κρατήσουμε σημειώσεις – και για να είμαστε βέβαιοι ότι καταλάβαμε αυτά που διαβάσαμε πρέπει να τα διατυπώσουμε με δικά μας λόγια. Κατανοούμε ευκολότερα ένα κείμενο όταν καταλαβαίνουμε πώς είναι δομημένο, και με το διάβασμα εξοικειωνόμαστε με τη μορφή διαφόρων τύπων γραπτών και μπορούμε να οργανώσουμε καλύτερα τα δικά μας.

Ορισμένοι άνθρωποι είναι περισσότερο έξυπνοι ή γρήγοροι από άλλους ή έχουν καλύτερη μνήμη με αποτέλεσμα να κατανοούν και να θυμούνται καλύτερα αυτά που διαβάζουν. Μερικοί πάλι έχουν ταλέντο στο γράψιμο. Τα ιδιαίτερα αυτά χαρίσματα σίγουρα βοηθούν, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν είναι απαραίτητα για να διαβάσει κανείς αποτελέσματα ή να γράφει εργασίες στο πανεπιστήμιο. Γι' αυτά χρειάζονται κάποιες γνώσεις και τεχνικές. Πρέπει να γνωρίζουμε τα εργαλεία που έχουμε στη διάθεσή μας και τους τρόπους με τους οποίους μπορούμε να το χρησιμοποιήσουμε. Χρειάζεται επίσης προσπάθεια και αυτοπεποίθηση.

Το κείμενο που ακολουθεί παραθέτει μερικές πολύ βασικές οδηγίες που πιστεύω ότι βοηθούν στο διάβασμα και στο γράψιμο. Ορισμένες απ' αυτές είναι περισσότερο τεχνικές, ενώ άλλες έχουν να κάνουν με τον τρόπο σκέψης που μπορούμε να ακολουθήσουμε σε διάφορες περιπτώσεις. Ο σκοπός τους δεν είναι να παρέχουν μια “συνταγή”, όπως αυτή που δίνεται στο λύκειο για την έκθεση ιδεών, την οποία να ακολουθήσουμε μηχανικά, αλλά να μας βοηθήσουν να διαβάσουμε, να γράψουμε και να σκεφτούμε περισσότερο δημιουργικά.

Ξεφυλλίζοντας

Δεν τρομάζουν μόνο οι βιβλιοθήκες, αλλά και τα βιβλία. Θεωρούμε ότι για να πάρουμε μια γενική έστω ιδέα για το περιεχόμενό τους, πρέπει να ξοδέψουμε πολλές ώρες – κι αυτό με αμφίβολα αποτελέσματα. Συχνά, επειδή φοβόμαστε να ψάξουμε, καταλήγουμε να κάνουμε εργασίες με βάση το πρώτο βιβλίο που βρέθηκε μπροστά μας, κι ας μην έχουμε καμιά περιέργεια για το θέμα του.

Φυσικά, όσο περισσότερο χρόνο και προσοχή αφιερώσουμε, τόσο καλύτερα θα τα καταλάβουμε αυτά που διαβάζουμε. Ωστόσο, με λίγη εξάσκηση, μπορούμε να μάθουμε ορισμένα βασικά πράγματα για ένα βιβλίο απλώς ξεφυλλίζοντάς το, ώστε τουλάχιστον να ξέρουμε με τι έχουμε να κάνουμε. Αν λοιπόν ο χρόνος μας είναι περιορισμένος, κι αυτό που μας ενδιαφέρει είναι μια πολύ γενική ιδέα, προσέχουμε: τον τίτλο και τον υπότιτλο του βιβλίου, που μας παρέχουν πληροφορίες για το θέμα, την ημερομηνία της έκδοσης του βιβλίου και τις σημειώσεις στο οπισθόφυλλο ή στον πρόλογο που αναφέρουν την ειδικότητα της/του συγγραφέως. Τα περιεχόμενα δίνουν μια αναλυτικότερη εικόνα των επιμέρους θεμάτων που το βιβλίο πραγματεύεται, και επιτρέπουν να ξεχωρίσουμε κάποιο που ενδεχομένως παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ακόμα, πολλά βιβλία έχουν στο τέλος ευρετήριο στο οποίο αναγράφονται τα θέματα που αναλύονται καθώς και τα ονόματα συγγραφέων τα έργα των οποίων σχολιάζονται στο βιβλίο.

Αν έχουμε περισσότερο χρόνο στη διάθεση μας, κοιτάζουμε την αρχή και το τέλος των κεφαλαίων. Οι περισσότεροι συγγραφείς αρχίζουν τα κεφάλαια των βιβλίων τους με μια εισαγωγή στο θέμα που στη συνέχεια αναπτύσσουν και τελειώνουν με μια σύνοψη των πληροφοριών και των επιχειρημάτων που έχουν εκθέσει.

Δελτία

Είναι πολύ συνηθισμένο να ξεχνάμε όχι μόνο το περιεχόμενο, αλλά και την ύπαρξη βιβλίων ή άρθρων που κάποτε συναντήσαμε και μας φάνηκαν ενδιαφέροντα, ή ακόμα διαβάσαμε περισσότερο προσεκτικά. Ο καλύτερος τρόπος για να μη συμβεί αυτό είναι να σημειώνουμε τα απαραίτητα στοιχεία τους σε καρτέλες – πρόκειται για ορθογώνιες κάρτες που πουλιούνται στα βιβλιοπωλεία. Στις καρτέλες αυτές σημειώνουμε τα βιβλιογραφικά στοιχεία του βιβλίου ή του άρθρου (βλ. παρακάτω “Βιβλιογραφία”), ώστε να μπορούμε να βρούμε το κείμενο εύκολα, ή και να ανφερθούμε σ’ αυτό χωρίς να το ξαναγράψουμε. Στο πάνω δεξιό άκρο σημειώνουμε το θέμα στο οποίο αναφέρεται το βιβλίο ή άρθρο, ή το μάθημα στο πλαίσιο του οποίου το χρησιμοποιούμε, π.χ. “Ευρωπαϊκή Ιστορία”, “Ανθρωπολογία της Θρησκείας”, κλπ. Αν θέλουμε μπορούμε να κρατήσουμε κάποια γενική σημείωση για τα κυρίως θέματα που το κείμενο καλύπτει, ή να κάνουμε ένα κατάλογο που περιλαμβάνει τα κυριότερα σημεία του.

Τέτοιου είδους πολύ συνοπτικές περιλήψεις είναι χρήσιμες, γιατί μας επιτρέπουν να θυμόμαστε σε γενικές γραμμές πράγματα που έχουμε διαβάσει, και να τα έχουμε στη διάθεσή μας όταν τα χρειαστούμε – όταν έρθει ο καιρός των εξετάσεων ή όταν πρέπει να γράψουμε μια εκτενέστερη εργασία ακόμα και στο πλαίσιο κάποιου άλλου μαθήματος.

Περιλήψεις

Ένας πολύ καλός τρόπος να βεβαιωθούμε ότι καταλάβαμε το περιεχόμενο ενός βιβλίου ή άρθρου είναι να το διατυπώσουμε εν συντομία με δικά μας λόγια. Στο πλαίσιο ορισμένων μαθημάτων μπορεί να σας ζητηθεί να κάνετε μικρές εργασίες με τη μορφή περιλήψεων. Ακόμα οι περιλήψεις βοηθούν πολύ στην προετοιμασία για τις εξετάσεις και στην εκπόνηση περισσότερο σύνθετων εργασιών με βάση κάποια βιβλιογραφία.

Η περίληψη μοιάζει με την υπογράμμιση – εστιάζουμε στα βασικά σημεία ενός κειμένου. Στην περίπτωση της περίληψης όμως, δεν τα απομονώνουμε ή τα τονίζουμε απλώς, αλλά τα διατυπώνουμε με δικά μας λόγια ώστε να τα καταλάβουμε. Αν δεν καταλάβουμε τι λέει ο/η συγγραφέας, είναι αδύνατο να γράψουμε μια περίληψη.

Η περίληψη δεν περιλαμβάνει κομμάτια του αρχικού κειμένου σε εισαγωγικά. Είναι απλώς μια σύντομη επαναδιατύπωση. Ο ευκολότερος τρόπος να γράψουμε περίληψη είναι να αποφασίσουμε ότι από κάθε σελίδα ή από κάθε δύο σελίδες θα βγάλουμε μια δική μας πρόταση. Ο κανόνας αυτός βέβαια δεν μπορεί να είναι απόλυτος, αφού πολλές φορές υπάρχουν συνεχόμενες σελίδες που αναπτύσσουν μια κεντρική ιδέα και συνεχόμενες σελίδες που απλώς παραθέτουν παραδείγματα που την εικονογραφούν.

Σε περίπτωση που χρησιμοποιήσετε την περίληψή σας για κάποια εργασία, πρέπει οπωσδήποτε να αναφέρετε την/τον αρχικό συγγραφέα. Η περίληψη πάντως, είναι φτιαγμένη με δικά σας λόγια, αντιπροσωπεύει το δικό σας στυλ και δείχνει ότι εσείς κατανοήσατε τα όσα διαβάσατε.

Οι άνθρωποι που γράφουν βιβλία, άρθρα, ή ακόμα και εργασίες για πανεπιστημιακά μαθήματα, έχουν στο νου τους κάποιο ερώτημα το οποίο προσπαθούν να απαντήσουν. Για να κατανοήσουμε ένα κείμενο και να είμαστε σε θέση να πούμε με λίγα λόγια “τι λέει”, πρέπει να καταλάβουμε το γενικό βασικό ερώτημα που θέτει ο/η συγγραφέας, καθώς και τα επιμέρους ερωτήματα. Πρέπει ακόμα να είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τα δεδομένα που εξετάζει και τη βασική θεωρητική του προσέγγιση. Τέλος πρέπει να καταλάβουμε ποια είναι η απάντηση που δίνει στα αρχικά του ερωτήματα.

Αν θέλουμε να κάνουμε μια εκτενέστερη και περισσότερο σύνθετη παρουσίαση, μπορούμε στη συνέχεια να αξιολογήσουμε το κείμενο, να σκεφτούμε π.χ. αν τα επιχειρήματά του είναι πειστικά ή να το συγκρίνουμε με άλλα κείμενα που πραγματεύονται παρόμοια θέματα. Μια συστηματικότερη περίληψη- παρουσίαση λοιπόν, μπορεί να βασιστεί στο παρακάτω σχεδιάγραμμα:

Ποιος/ποια είναι ο/η συγγραφέας και η ειδικότητά του/της

Ποιο είναι το κεντρικό και τα επιμέρους ερωτήματα που θέτει

Ποια δεδομένα, μεθοδολογική και θεωρητική προσέγγιση χρησιμοποιεί

Ποιες είναι οι απαντήσεις στα αρχικά ερωτήματα

Τέλος δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα βιβλία διαβάζονται με πολλούς τρόπους. Κοντά στα ερωτήματα του συγγραφέα υπάρχουν και τα δικά μας. Βλέποντας ένα έργο στο σινεμά, διαφορετικοί άνθρωποι προσέχουν διαφορετικά πράγματα. Σ' ένα γουέστερν ας πούμε, μπορεί κάποιος να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στα άλογα, στα ρούχα των ηδιδάνων, στα μάτια της πρωταγωνίστριας κλπ. Με τον ίδιο τρόπο μπορούμε να ψάξουμε ένα βιβλίο αναζητώντας πληροφορίες για κάποιο θέμα στο οποίο ο/η συγγραφέας να αναφέρεται, χωρίς αναγκαστικά να εστιάζει ειδικά σ' αυτό. Σε μαι τέτοια αναζήτηση διευκολυνόμαστε προσφεύγοντας στο ευρετήριο.

Κρατούμε σημειώσεις για την περίληψή μας σε σελίδες, ή, καλύτερα σε καρτέλες (βλ. παραπάνω) τις οποίες αριθμούμε. Στην πρώτη καρτέλα σημειώνουμε οπωσδήποτε τα βιβλιογραφικά στοιχεία του βιβλίου. Καθώς κρατάμε τα σημεία που μας ενδιαφέρουν, σημειώνουμε τις σελίδες όπου αυτά εμφανίζονται.

Σύνθετες εργασίες

α) Το θέμα

Μπορεί να νομίζετε ότι η αναζήτηση θέματος είναι μια πολύ δύσκολη υπόθεση – κάτι σα να ψάχνεις ψύλλους σε άχυρα- αλλά τα πράγματα δεν είναι έτσι. Κατά πάσαν πιθανότητα έχετε ήδη κάτι στο μυαλό σας, αλλά δεν το έχετε συνειδητοποιήσει. Πιθανότατα βρισκόμαστε μπροστά σε ένα θέμα:

Όταν διαβάζοντας, ή ακούγοντας τον καθηγητή συλλαμβάνουμε τον εαυτό μας να σκέφτεται “αποκλείεται να είναι τα πράγματα έτσι!” -“δεν ξέρει τι λέει!” (π.χ. “αποκλείεται να μην υπάρχει μητρικό ένστικτο!”).

Όταν νοιώθουμε ότι διαβάζουμε ή ακούμε κάτι που μας είναι ήδη γνωστό, αλλά το ερμηνεύουμε με διαφορετικό τρόπο (π.χ. “φυσικά και το ξέρουμε ότι σε διαφορετικές κοινωνίες οι άνθρωποι τρώνε διαφορετικά πράγματα, αλλά αυτό συμβαίνει επειδή δεν έχουν στη διάθεσή τους την ποικιλία τροφίμων που έχουμε εμείς”).

Όταν συναντούμε κάτι για το οποίο θα θέλαμε να μάθουμε περισσότερα – άραγε, πώς τα κατάφερναν οι τροφοσυλλέκτες να μετακινούνται τόσο πολύ και να θηλάζουν και να κουβαλούν μωρά ταυτόχρονα;

Όταν σκεφτούμε ότι για κάποιο ζήτημα για το οποίο έχουμε μια σαφή άποψη μπορεί να υπάρχουν και άλλες απόψεις, προσεγγίσεις και λύσεις (π.χ. όταν συνειδητοποιήσουμε ότι για να υπάρξει τάξη στις σχέσεις των ανθρώπων δεν είναι πάντα απαραίτητο να υπάρχουν τιμωρίες ή αρχηγοί).

Όταν συνειδητοποιούμε ότι άλλες κοινωνίες μπορεί να έχουν βρει λύσεις για καταστάσεις που εμείς θεωρούμε ιδιαίτερα προβληματικές.

Όταν συνειδητοποιούμε ότι δύο ή περισσότερα κείμενα που έχουμε διαβάσει ή δύο ή περισσότεροι διδάσκοντες προσεγγίζουν το ίδιο θέμα με διαφορετικούς τρόπους και λίγο έως πολύ διαφωνούν μεταξύ τους.

β) Τρόπος δουλειάς

1. Πρέπει να συγκεντρώσουμε τις απαραίτητες πληροφορίες για το γενικό ζήτημα που μας ενδιαφέρει

Οι πληροφορίες αυτές βέβαια είναι ανάλογες με το μέγεθος της εργασίας που θέλουμε να κάνουμε. Ανεξάρτητα από το μέγεθός της, πάντως, μια καλή εργασία προϋποθέτει ότι έχουμε μάθει περισσότερα πράγματα απ' αυτά που θα χρησιμοποιήσουμε τελικά. Τις πληροφορίες αυτές μπορούμε να τις αναζητήσουμε:

Σε εγκυκλοπαίδειες.

Στον κατάλογο της βιβλιοθήκης.

Στα ράφια με τα περιοδικά.

Σε δικές μας παλιές σημειώσεις.

Πάντοτε: Καθώς διαβάζουμε (ακόμη και διαγώνια) τα κείμενα που έχουμε καταφέρει να βρούμε, κρατούμε σημειώσεις

2. Πρέπει να διατυπώσουμε την κεντρική μας ιδέα ή το βασικό ερώτημα που μας απασχολεί: να εξειδικεύσουμε το γενικό ζήτημα σε κάτι συγκεκριμένο.

Αυτό μπορεί να ακούγεται δύσκολο, αλλά δεν είναι. Ο σκοπός μας δεν είναι μια πρωτότυπη συμβολή στην επιστήμη ούτε ένα δημοσιεύσιμο άρθρο, αλλά η βασική γνωριμία και καταρχήν κατανόηση κάποιου συγκεκριμένου θέματος. Μπορούμε να ξεκινήσουμε με κάποια από τις βασικές ιδέες στις οποίες επικεντρώνεται μια ενότητα κάποιου μαθήματος και να αναζητήσουμε τις προεκτάσεις της, να εμβαθύνουμε σε κάποια όψη της ή να αναζητήσουμε παραδείγματα που να την εικονογραφούν ή να τη θέτουν σε αμφισβήτηση.

Στη φάση αυτή ο κίνδυνος είναι να καταπιαστούμε με παραπάνω ζητήματα από όσα μπορούμε να βγάλουμε πέρα σε μια μικρή εργασία, με αποτέλεσμα να γράψουμε κοινοτυπίες. Αν δεν μπορούμε να βάλουμε κάποιους περιορισμούς από μόνοι μας, ζητούμε βοήθεια από διδάσκοντες.

3. Σκεφτόμαστε κάποιον τίτλο.

Αυτό δεν είναι εντελώς απαραίτητο στη φάση αυτή, αλλά βοηθάει να οργανώσουμε καλύτερα τη σκέψη μας, να μην παρεκτρεπόμαστε από το βασικό μας ερώτημα και, επιπλέον, τονώνει την αυτοπεποίθησή μας.

4. Φτιάχνουμε ένα σχεδιάγραμμα.

Αυτό πρέπει να είναι ανάλογο με το μέγεθος της εργασίας που θέλουμε να γράψουμε. Στο σχεδιάγραμμα σημειώνουμε τηλεγραφικά τις κύριες ιδέες που θα αναπτύξουμε, κα κάτω από την κάθε μια σημειώνουμε τηλεγραφικά επίσης τα επιμέρους σημεία που θα θίξουμε ή τα παραδείγματα που θα παραθέσουμε. Ένα καλό σχεδιάγραμμα εξασφαλίζει ότι η εργασία θα έχει αρχή μέση και τέλος και δεν θα έχει επαναλήψεις.

5. Με το σχεδιάγραμμα πάντοτε μπροστά μας, αρχίζουμε να γράφουμε.

Προσπαθούμε να αναπτύξουμε τα επιμέρους σημεία του σχεδιαγράμματος. Αυτή είναι ίσως και η δυσκολότερη φάση της δουλειάς, η δυσκολία της όμως είναι κυρίως ψυχολογική. Αν νιώσουμε ότι παραλύουμε ή ότι θέλουμε να το βάλουμε στα πόδια, θυμίζουμε στον εαυτό μας ότι πρόκειται για μια δοκιμή, παριστάνουμε ότι γράφουμε γράμμα σε μια φίλη μας ή ότι γράφουμε αποκελιστικά για τον εαυτό μας. Τέλοσπάντων, κάνουμε ότι μπορούμε για να μην τα παρατήσουμε.

6. Διαβάζουμε αυτά που γράψαμε.

Ελέγχουμε κατά πόσο αυτά που έχουμε γράψει συμφωνούν με το σχεδιάγραμμα, βγάζουν νόημα, και κατά πόσο το ενδεχόμενο συμπέρασμά μας απορρέει πραγματικά από τα δεδομένα και τα επιχειρήματα που έχουμε παραθέσει προηγουμένως. Διαβάζοντας την εργασία είμαστε όσο το δυνατόν περισσότερο αυστηροί με τον εαυτό μας. Κοιτάζουμε να δούμε αν είναι κατανοητή και πειστική σε μας τους ίδιους πρώτα, και όχι αν “φαίνεται εντάξει”.

Διορθώνουμε.

Στην πραγματικότητα, σχεδόν πάντοτε είναι αναγκαίο να ξαναγράψουμε την εργασία μας. Αυτό συμβαίνει και σε ανθρώπους με μεγάλη πείρα. Αν προσπαθήσουμε να πετύχουμε την τελική της μορφή με την πρώτη φορά, είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα αποτύχουμε, και πιθανότατα θα μπλοκάρουμε.

7. Τελικός έλεγχος.

Διαβάζουμε πολύ προσεκτικά ολόκληρη την εργασία και αν είναι δυνατό, φωναχτά. Διορθώνουμε λάθη. Φροντίζουμε για την καλή της εμφάνιση και διορθώνουμε τυχόν ορθογραφικά λάθη. Φροντίζουμε να την παραδώσουμε εμπρόθεσμα.

ΠΡΟΣΟΧΗ!

Ένας σίγουρος τρόπος να βρεθούμε μπροστά σε προβλήματα είναι να αφήνουμε το διάβασμα και το γράψιμο για την τελευταία στιγμή. Ένας άλλος είναι να γράφουμε πράγματα που δεν καταλαβαίνουμε εμείς οι ίδιοι. Στα περισσότερα μαθήματά σας τα βασικά εργαλεία σας θα είναι οι λέξεις. Γενικά οι κοινωνικοί επιστήμονες δουλεύουν περισσότερο με λέξεις και λιγότερο με αριθμούς ή μαθηματικούς τύπους. Συνεπώς, το “τί εννοώ” και το “πως το εκφράζω” είναι ένα και το αυτό. Όταν ακούτε διαλέξεις ή διαβάζετε, μη σημειώνετε ποτέ λέξεις που δεν ξέρετε τι σημαίνουν. Αν δεν τις καταλαβαίνετε ρωτήστε τους διδάσκοντες, αν κάτι καταλαβαίνετε, αλλά οι σημασίες τους σας φαίνονται ασαφείς ή μπερδεμένες, προσπαθήστε να καταλάβετε τι είναι αυτό που σας μπερδεύει. Όταν γράφετε, σκεφτείτε τις λέξεις που χρησιμοποιείτε, μη χρησιμοποιείτε λέξεις που δεν ξέρετε τη σημασία τους και μη διστάσετε να χρησιμοποιήσετε λεξικά. Τέλος, προσπαθείτε να εκφράζεστε με τον απλούστερο δυνατό τρόπο. Πολλές φορές νοιώθουμε ότι αυτό που θέλουμε να πούμε είναι πολύ σύνθετο και πολύπλοκο. Μερικές φορές αυτό ισχύει. Συνήθως όμως γράφουμε μπερδεμένα και πολύπλοκα όταν εμείς οι ίδιοι δεν ξέρουμε ή δεν καταλαβαίνουμε τι ακριβώς θέλουμε να πούμε, όταν θέλουμε να φανούμε σπουδαίοι, ή όταν αδιαφορούμε για τους αναγνώστες μας.

VI. Παραπομπές, Σημειώσεις, Βιβλιογραφία

Το να μπορούμε να κάνουμε παραπομπές και να παραθέτουμε βιβλιογραφίες με το σωστό τρόπο δείχνει την τέχνη του πράγματος. Το αποτέλεσμα δεν είναι μια άχρηστη τυπικότητα, ούτε η προσπάθεια να γράφουμε σωστά σημαίνει τυπολατρεία. Οι παραπομπές, οι σημειώσεις και οι βιβλιογραφίες βοηθούν να καταλάβουμε από που κάποιος ή κάποια συγγραφέας αντλεί πληροφορίες, ποια κείμενα και συγγραφείς έχει συμβουλευτεί, ποιας εποχής είναι αυτά και αν πρόκειται για άρθρα ή ολόκληρα βιβλία, εφημερίδες, εγκυκλοπαίδειες, κλπ.

Πάντοτε, για να μην τρέχουμε την τελευταία στιγμή: Σημειώνουμε τα πλήρη βιβλιογραφικά στοιχεία του κειμένου που μας ενδιαφέρει και τον αριθμό των σελίδων που θεωρούμε ιδιαίτερα σημαντικές όταν διαβάζουμε και κρατούμε σημειώσεις. Κρατούμε αυτά τα στοιχεία ακόμα κι όταν στο κείμενο έχουμε αφιερώσει μερικά λεπτά. Αν δεν το κάνουμε θα ξεχάσουμε ακόμα και την ύπαρξή του.

(Αποσπάσματα του ομώνυμου κειμένου της Αλεξάνδρας Μπακαλάκη)